

Κεφάλαιο 1

Πολιτικές έννοιες

Τι είναι η πολιτική;	34
Κυβέρνηση ή διακυβέρνηση;	37
Είδη κυβερνήσεων	41
Ισχύς	47
Εξουσία και νομιμοποίηση	49
Κράτος και κυριαρχία	52
Έθνη και εθνικισμός	55
Ιδεολογία	61
Αριστερά και Δεξιά	67
Πρόσθετη βιβλιογραφία και πηγές για το Κεφάλαιο 1	67

Στο βιβλίο αυτό εξετάζουμε τον τρόπο οργάνωσης της πολιτικής σε διάφορες χώρες του κόσμου. Δίνουμε έμφαση στον τρόπο με τον οποίο τα έθνη επιλύουν το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής, που αφορά τη συλλογική λήψη των αποφάσεων, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στους κυβερνητικούς θεσμούς που υπηρετούν αυτό το σκοπό. Δεν είναι, όμως, δυνατόν να περάσουμε κατευθείαν σε αυτά τα ζητήματα. Διότι κάθε πολιτική ερμηνεία εξαρτάται από τις έννοιες μέσω των οποίων προσεγγίζουμε το αντικείμενο, όπως αυτό που «βλέπουν» στον ουρανό οι αστρονόμοι εξαρτάται από το είδος του τηλεσκοπίου που χρησιμοποιούν για τις παρατηρήσεις τους. Στην πολιτική, πράγματι, μοιάζει πολλές φορές σαν να έχει ο καθένας το ατομικό του τηλεσκόπιο, και να ισχυρίζεται μάλιστα ότι ο δικός του εξοπλισμός είναι και ο καλύτερος!

Σε αυτό το κεφάλαιο συνεπώς εισάγουμε ορισμένες θεμελιώδεις **έννοιες** που χρησιμοποιούνται στην πολιτική ανάλυση. Μια έννοια είναι απλώς μια ιδέα, ένας όρος ή μια κατηγορία – για παράδειγμα: δημοκρατία, ισχύς ή εξουσία. Ο καλύτερος τρόπος για να προσεγγίσουμε τις έννοιες είναι οι ορισμοί, που περιορίζονται στα εγγενή χαρακτηριστικά τους. Ποια είναι, για παράδειγμα, τα γνωρίσματα που πρέπει οπωσδήποτε να διαθέτει ένα σύστημα διακυβέρνησης για να μπορεί να χαρακτηριστεί δημοκρατικό; Ασφαλώς, θα συμφωνούσαμε ότι η ύπαρξη κάποιου βαθμού λαϊκού ελέγχου της κυβέρνησης εντάσσεται σε αυτή την έννοια. Εάν δεν υπήρχε κανένας τρόπος λογοδοσίας των κυβερνώντων, δεν θα υπήρχε καμία δημοκρατικότητα. Ένας καλός ορισμός μιας έννοιας, υπό αυτή τη στενή αλλά σημαντική προσέγγιση, διαθέτει τα στοιχεία της καθαρότητας, της συτομίας και της σαφήνειας.

Αντίθετα οι **συλλήψεις** έχουν ευρύτερο χαρακτήρα. Αφορούν το νόημα που δίνουμε, μια οπτική ή μια ερμηνεία κάποιας έννοιας. Μπορεί, για παράδειγμα, να αντιλαμβανόμαστε τη δημοκρατία ως ένα σύστημα αυτο-κυ-

βέρνησης ή αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης, ως την αρχή της πλειοψηφίας ή ως την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων. Οι συλλήψεις, έχοντας ως αφηγηρία ορισμούς, κινούνται προς μια πληρέστερη πραγμάτευση και ανάλυση των εναλλακτικών θέσεων. Το κεφάλαιο αυτό θα αναφερθεί τόσο στις έννοιες όσο και στις συλλήψεις, θα επιμεινεί όμως περισσότερο, καθώς εντάσσεται σε ένα βιβλίο εισαγωγής στην πολιτική επιστήμη, στις πρώτες.

Τι είναι η πολιτική;

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή: τι είναι πολιτική; Εύκολα θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε στην απαρίθμηση ορισμένων εκφάνσεων της πολιτικής δραστηριότητας. Όταν, για παράδειγμα, ο αμερικανός πρόεδρος εμπλέκεται με το Κογκρέσο κάθε χρόνο στον καθιερωμένο καβγά τους για τον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό, είναι δεδομένο ότι συμμετέχει σε μια πολιτική δραστηριότητα. Όταν μια ομάδα ανθρώπων συμμετέχει σε μια αντιπολεμική διαδήλωση, η πράξη της είναι ολοφάνερα πολιτική. Ο ζωτικός χώρος της πολιτικής, όπως αναδεικνύεται μέσα από ανάλογα παραδείγματα, είναι ξεκάθαρος. Όμως τα όρια της πολιτικής σφαίρας είναι λιγότερο ακριβή. Όταν, για παράδειγμα, μία χώρα εισβάλλει σε μία άλλη, η πράξη της είναι πολιτική ή διεξάγει απλώς πόλεμο; Όταν ένα δικαστήριο εκδίδει μια απόφαση για τις εκτρώσεις, η κρίση του θα πρέπει να θεωρείται πολιτική ή νομική; Η πολιτική περιορίζεται στο επίπεδο των κυβερνήσεων ή μήπως μπορούμε να την εντοπίσουμε και στις οικογένειες, στα πανεπιστήμια, ακόμη και στις ομάδες σεμιναρίων;

Μια **έννοια (concept)** είναι ένας όρος, μια ιδέα ή κατηγορία. Μια **σύλληψη (conception)** είναι μια ευρύτερη κατανόηση ή ερμηνεία μιας έννοιας (Gallie, 1956).

Πολιτική (politics) είναι η δραστηριότητα ή διαδικασία μέσω της οποίας οι ομάδες καταλήγουν σε δεσμευτικές συλλογικές αποφάσεις.

Απόλυτος ορισμός της πολιτικής – ένας ορισμός που θα εμπεριέκλειε όλα τα πράγματα που ενστικτωδώς αποκαλούμε «πολιτικά» – είναι δύσκολο να δοθεί. Ο όρος πολιτική έχει πολλές χρήσεις και εννοιολογικές αποχρώσεις. Τρεις πτυχές, όμως, της πολιτικής είναι σαφείς:

- ▶ Η πολιτική είναι συλλογική δραστηριότητα, που συντελείται στο εσωτερικό και μεταξύ ομάδων. Ένας ναυαγός σε κάποιο ερημονήσι δεν θα μπορούσε να ασκήσει πολιτική δραστηριότητα.
- ▶ Η πολιτική περιλαμβάνει τη λήψη αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούν την ομάδα. Οι αποφάσεις αυτές μπορούν να ληφθούν με πλήθος διαφορετικών μέσων, από την ενημερωμένη διαβούλευση μέχρι τη βίαιη επιβολή.
- ▶ Οι πολιτικές αποφάσεις παίρνουν τη μορφή έγκυρης πολιτικής δράσης για μια ομάδα, δεσμεύοντας τα μέλη της σε συμφωνίες που εφαρμόζονται υποχρεωτικά.

Η αναγκαιότητα της πολιτικής έχει να κάνει με την κοινωνική φύση του ανθρώπου. Ζούμε σε ομάδες, οι οποίες είναι υποχρεωμένες να λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις για τη διανομή των πόρων, για

τις σχέσεις τους με τις άλλες ομάδες και για το σχεδιασμό του κοινού μέλλοντος των μελών τους. Μια χώρα που αποφασίζει για το αν θα εμπλακεί σε πόλεμο, μια οικογένεια που συζητά για τον προορισμό των διακοπών της, ένα πανεπιστήμιο που αποφασίζει εάν θα δώσει προτεραιότητα στη διδασκαλία ή την έρευνα, όλα αυτά είναι παραδείγματα ομάδων που επιχειρούν να λάβουν αποφάσεις για το σύνολο των μελών τους. Η πολιτική είναι μια θεμελιώδης δραστηριότητα, διότι μια ομάδα που δεν καταφέρνει να φτάσει σε οποιαδήποτε τέτοια απόφαση σύντομα θα έπαυε να υφίσταται.

Μετά τη λήψη τους, βέβαια, οι αποφάσεις πρέπει να τεθούν σε εφαρμογή. Θα πρέπει να βρεθούν τα μέσα που θα εξασφαλίσουν την αποδοχή και κατά προτίμηση τη συναίνεση των μελών. Οι φόροι πρέπει να συλλέγονται, όχι μόνο να επιβάλλονται, οι πόλεμοι πρέπει να διεξάγονται, όχι μόνο να κηρύσσονται. Η δημόσια εξουσία –σε τελικό βαθμό η κρατική βία– χρησιμοποιείται για την εφαρμογή της συλλογικής πολιτικής. Εάν αποτύχεις να συμβάλεις στον κοινό σκοπό, οι αρχές μπορεί να σε φυλακίσουν. Και σε κάθε περίπτωση είναι οι μόνες που έχουν αυτή την εξουσία. Η πολιτική, λοιπόν, έχει και μια σκληρή πτυχή, που αντανάκλαται στη λέξη «δεσμευτικός», στην οποία χρησιμοποιεί ο Easton στον διάσημο ορισμό του (1965b, σ. 21):

Ένα πολιτικό σύστημα μπορεί να οριστεί ως ο δεσμευτικός καταμερισμός των αξιών σε μια κοινωνία. Αυτό είναι που διακρίνει ένα πολιτικό σύστημα από άλλα συστήματα που κινούνται στο περιβάλλον του.

Ως έννοια, λοιπόν, η πολιτική μπορεί να

οριστεί ως η διαδικασία της λήψης και εκτέλεσης συλλογικών αποφάσεων. Όπως συμβαίνει όμως με πολλούς πολιτικούς όρους, με βάση αυτό τον απλό ορισμό μπορούν να κατασκευαστούν αντικρουόμενες συλλήψεις. Σε αυτό το ευρύτερο επίπεδο, η κύρια αντίθεση είναι ανάμεσα σε αυτούς που βλέπουν την πολιτική ως την επιδίωξη των συμφερόντων της κοινότητας συνολικά και εκείνων που βλέπουν την πολιτική δραστηριότητα ως σύγκρουση ανάμεσα σε ομάδες που επιδιώκουν τους δικούς τους ιδιοτελείς στόχους. Η διαφορά αυτή συνοψίζεται στους δύο ορισμούς που δίνει το λεξικό στο επίθετο «πολιτικός»: ως πολιτικό ορίζεται είτε το «σώφρον και δίκαιο» είτε το «πολυμήχανο και δολοπλόκο». Αξίζει να αντιπαραβάλλουμε αυτές τις δύο συλλήψεις, καθώς εκπροσωπούν δύο διαφορετικές αφετηρίες για την κατανόηση της πολιτικής.

Η ερμηνεία της πολιτικής ως δραστηριότητας που υπηρετεί την κοινότητα ανάγεται στους αρχαίους Έλληνες. Για παράδειγμα, ο έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) υποστήριζε ότι «ο άνθρωπος είναι φύσει ζών πολιτικόν» (έκδ. 1962, σ. 28). Με αυτό δεν ήθελε να δείξει ότι η πολιτική είναι μόνο μια αναπόδραστη συνθήκη, αλλά και ότι αποτελεί ουσιωδώς ανθρώπινη δραστηριότητα, την ειδοποιεί διαφορά που μας διακρίνει από τα άλλα ζώα. Κατά τον Αριστοτέλη, οι άνθρωποι μπορούν να εκφράσουν τη φύση τους μόνον ως έλλογα, ενάρετα όντα, που συμμετέχουν ενεργά σε πολιτική κοινότητα, η οποία προσπαθεί να αναγνωρίσει το κοινό συμφέρον μέσω διαβούλευσης και να το επιδιώξει μέσω ενεργειών στις οποίες όλοι συμβάλλουν. Στο ιδεώδες πολίτευμα του Αριστοτέλη, «οι άριστοι πολίτες κυβερνούν υπηρετώντας το συμφέρον όλων, όχι επειδή είναι

υποχρεωμένοι από μηχανισμούς ελέγχου και εξισορρόπησης, αλλά επειδή θεωρούν ότι αυτό είναι το σωστό» (Nicholson, 1990, σ. 42). Η πολιτική είναι η επιδίωξη κοινών στόχων και οι πολίτες οφείλουν να συμβάλουν στην επίτευξή τους.

Σε αυτή την κάπως εξιδανικευμένη προσέγγιση, η βία και η κυριαρχία μπορεί να μην έχουν καμία θέση στη σφαίρα της πολιτικής. Κατά τον Crick (2000, σ. 30), η πολιτική είναι «η λύση του προβλήματος της τάξης, που προτιμά τη συμφιλίωση από τη βία και την επιβολή». Μια παρόμοια άποψη διατυπώνουν οι Goodin και Klingemann (1996, σ. 8): «Η ωμή ισχύς, κυριολεκτικά μιλώντας, ανήκει περισσότερο στο πεδίο της φυσικής παρά της πολιτικής. Συνεπώς, ένας απόλυτος δικτάτορας, που επιδιώκει την απόλυτη εξουσία, ορθώς θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι επιχειρεί (ασφαλώς μάταια) να υπερβεί την πολιτική».

Το πρόβλημα με αυτή την ευγενή προσέγγιση είναι ότι μιλά για ένα ιδεώδες, για το τι θα έπρεπε να είναι η πολιτική. Δεν αποτελεί περιγραφή του τι είναι στην πραγματικότητα η πολιτική. Αναμφίβολα, στην ιδανική της μορφή, η πολιτική είναι μια διαδικασία διαβούλευσης και συμφιλίωσης – η πολιτική, όμως, στον πραγματικό κόσμο είναι ασφαλώς περισσότερο συγκρουσιακή. Ένα κόμμα που επιθυμεί να καταλάβει την εξουσία εμπλέκεται στην πολιτική, ανεξάρτητα από το εάν η στρατηγική του είναι ειρηνική, βίαιη ή και τα δύο. Το να πούμε ότι οι πόλεμοι και οι δικτατορίες δεν αποτελούν μορφές της πολιτικής θα σήμαινε ότι περιορίζουμε την πολιτική σφαίρα με τρόπο που έρχεται σε σύγκρουση με την κοινή λογική, με μεγάλο μέρος της ανθρώπινης ιστορίας (περιλαμβανομένης της ιστορίας του 20ού αιώνα), αλλά και με την πραγματική πολιτική, όπως τη συναντάμε σε πολλές

περιοχές του σύγχρονου κόσμου. Το πρόβλημα αυτό μπορεί πολύ εύκολα να μετατραπεί σε παρωπίδα – και η σύλληψη αυτή μπορεί να μας κάνει να χάσουμε την επαφή μας με τη φύση της πολιτικής.

Θα πρέπει, λοιπόν, να αποδώσουμε τα δέοντα και στην αντίθετη σύλληψη – ότι η πολιτική είναι στην πραγματικότητα η χρήση του δημόσιου στίβου για την προώθηση ιδιωτικών συμφερόντων. Σε αυτή την περιγραφή, τα στενά συμφέροντα έχουν το προβάδισμα έναντι των συλλογικών αγαθών, και οι κυβερνώντες ενδιαφέρονται περισσότερο για τους δικούς τους στόχους παρά για εκείνους της κοινότητας. Σε αυτό το πλαίσιο κινούνται όσοι θεωρούν ότι η ισχύς είναι μια αυθύπαρκτη αξία, βλέποντας την πολιτική ως τον ανταγωνισμό για την κατάκτηση και διατήρησή της. Αυτή η πιο πραγματιστική προσέγγιση καλύπτει επίσης όσους βλέπουν την πολιτική ως μάχη για την απόκτηση άλλων μέσων, όπως ο πλούτος. Σύμφωνα, για παράδειγμα, με τον διάσημο ορισμό του Lasswell (1936), πολιτική είναι «ποιος παίρνει τι, πότε και πώς», ενώ οι Marx και Engels (1848) περιγράφουν την εκτελεστική εξουσία του σύγχρονου κράτους ως «μια επιτροπή διαχείρισης των υποθέσεων των κοινών αστών». Ο διάλογος γίνεται με όρους θεμελιώδους ανισορροπίας ισχύος, και οι συναινέσεις απλώς ενισχύουν τις υφιστάμενες ανισότητες.

Αυτή η ρεαλιστική σύλληψη ασφαλώς διαθέτει περιγραφική αξία. Ιδιαίτερα στις μεγάλες, περίπλοκες κοινωνίες, η πολιτική είναι ένας ανταγωνισμός ανάμεσα σε ομάδες –ιδεολογικές και υλικές– με σκοπό είτε την ίδια την εξουσία είτε την απόκτηση επιρροής επί αυτών που την ασκούν. Σημειώστε, ωστόσο, ότι καθώς οι πολιτικές αποφάσεις αγγίζουν την κοινότητα συ-

νοικά, οι πολιτικές που ευνοούν επιμέρους ομάδες υποχρεωτικά (στα περισσότερα συστήματα) παρουσιάζονται σαν να ήταν οι βέλτιστες για την κοινότητα συνολικά. Κατ' αυτό τον τρόπο, τα συλλογικά συμφέροντα συχνά υπεισέρχονται στους πολιτικούς υπολογισμούς, και ο δημόσιος διάλογος (εφόσον και στο βαθμό που επιτρέπεται) μετριάζει την επιδίωξη των ιδιωτικών συμφερόντων.

Εμείς θεωρούμε ότι το τελικό αποτέλεσμα είναι η πολυσχιδής φύση της πολιτικής. Το πεδίο της πολιτικής περιλαμβάνει ταυτόχρονα κοινά και ανταγωνιστικά συμφέροντα, τη συνεργασία και τη σύγκρουση, τον ορθό λόγο και τη βία. Η κάθε σύλληψη ξεχωριστά είναι αναγκαία, χρειάζονται, όμως, και οι δύο για να έχουμε ολοκληρωμένη εικόνα. Η ουσία της πολιτικής έγκειται στην αλληλεπίδραση ανάμεσα σε διαφορετικές συλλήψεις και δεν θα πρέπει να περιορίζουμε τους ορίζοντές μας εστιάζοντας αποκλειστικά στη μία ή την άλλη. Ο Laver (1983, σ. 1) το θέτει ως εξής: «Αμιγής σύγκρουση είναι ο πόλεμος. Αγνή συνεργασία είναι η αληθινή αγάπη. Η πολιτική είναι μείγμα των δύο».

Κυβέρνηση ή διακυβέρνηση;

Οι μικρές ομάδες μπορούν να καταλήξουν σε συμφωνία μέσω ανεπίσημων διαβουλεύσεων, χωρίς να χρειάζεται να αναπτύξουν ειδικές διαδικασίες για τη λήψη των αποφάσεων. Τα μέλη μιας οικογένειας ή μιας αθλητικής ομάδας μπορούν να καταλήξουν σε συμφωνία μέσω άτυπων συζητήσεων. Οι δε συμφωνίες τους μπορούν να είναι αυτο-εφαρμοζόμενες, δηλαδή όσοι λαμβάνουν τις αποφάσεις αναλαμβάνουν και την πρακτική εφαρμογή τους. Αυτοί οι απλοί μηχανισμοί δεν είναι, όμως, πρακτι-

κοί για τις μεγαλύτερες μονάδες, όπως τα κράτη, που αποτελούν το επίκεντρο αυτού του βιβλίου. Τα κράτη θα πρέπει να αναπτύξουν ειδικούς θεσμούς για τη λήψη και εφαρμογή των συλλογικών αποφάσεων. Εξ ορισμού οι οργανισμοί λήψης αποφάσεων που σχηματίζονται γι' αυτό το σκοπό συνιστούν την **κυβέρνηση** – το πεδίο εντός του οποίου επιλύονται τα πολιτικά ζητήματα.

Η **κυβέρνηση (government)** αποτελείται από θεσμούς που είναι επιφορτισμένοι με τη λήψη των συλλογικών αποφάσεων για λογαριασμό της κοινωνίας. Με τη στενότερη έννοια, ο όρος κυβέρνηση αναφέρεται στο κορυφαίο πολιτικό επίπεδο αυτού του θεσμικού οικοδομήματος.

Κατά την κοινή χρήση του όρου, η «κυβέρνηση» αναφέρεται απλώς στο υψηλότερο επίπεδο των πολιτικών αξιωμάτων: στους προέδρους, τους πρωθυπουργούς και τους άλλους αξιωματούχους του κράτους. Κατά μια ευρύτερη έννοια, όμως, η κυβέρνηση συγκροτείται από όλους τους θεσμούς που είναι επιφορτισμένοι με τη λήψη και εφαρμογή των αποφάσεων για λογαριασμό της κοινότητας. Με βάση αυτόν τον τελευταίο ορισμό, το αστυνομικό σώμα, οι ένοπλες δυνάμεις, οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι δικαστές αποτελούν μέρος της κυβέρνησης, μολονότι οι θέσεις αυτές δεν στελεχώνονται συνήθως με τη χρήση πολιτικών μεθόδων όπως οι εκλογές. Υπό αυτή την ευρύτερη έννοια, η κυβέρνηση συγκροτεί όλο το θεσμικό φάσμα στο οποίο έχει εκχωρηθεί η άσκηση της κρατικής εξουσίας.

Την κλασική θέση υπέρ της κυβέρνησης διατύπωσε τον 17ο αιώνα ο Thomas Hobbes (βλ. Πλαίσιο 1.1). Η άποψή του

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.1**Η θέση του Hobbes υπέρ της κυβέρνησης**

Τη θέση υπέρ της κυβέρνησης διατύπωσε εξαιρετικά ο άγγλος φιλόσοφος Thomas Hobbes (1588-1689). Αφετηρία του ήταν η φυσική ισότητα των ανθρώπων ως προς την ικανότητα να βλάπτουν τους άλλους ανθρώπους:

Διότι σε ό,τι αφορά τη σωματική δύναμη, ο πιο αδύναμος έχει τη δύναμη να σκοτώσει τον δυνατότερο, είτε με δόλο, είτε συνασπιζόμενος μ' άλλους.

Έτσι αναδεικνύεται μια σύγκρουση φιλοδοξιών και ο φόβος της επίθεσης:

Αυτή η ισότητα ικανοτήτων γεννά και ίσες ελπίδες για την επίτευξη των σκοπών μας. Κατ' ακολουθία, αν δύο άνθρωποι, όποιοι κι αν είναι, επιθυμούν το ίδιο πράγμα, χωρίς εντούτοις να μπορούν αμφότεροι να το αποκτήσουν, γίνονται εχθροί. Και στην πορεία προς το σκοπό τους, που είναι κυρίως η αυτοσυντήρηση αλλά και ορισμένες φορές η ευχαρίστησή τους μόνο, προσπαθούν να καταστρέψουν ή να υποτάξουν ο ένας τον άλλο.

Χωρίς έναν κυβερνήτη να μας κρατά υπό έλεγχο, τα πράγματα παίρνουν πραγματικά δυσάρεστη τροπή:

Είναι λοιπόν φανερό, ότι όσο οι άνθρωποι ζουν χωρίς μια κοινή εξουσία που θα τους κρατούσε όλους υποταγμένους, βρίσκονται σε κατάσταση πολέμου. Και μάλιστα αυτός ο πόλεμος είναι πόλεμος των πάντων εναντίον πάντων.

Οι άνθρωποι, λοιπόν, συμφωνούν (χωρίς να διευκρινίζεται ο τρόπος) να θεσπίσουν μια απόλυτη εξουσία για να ξεφύγουν από ένα βίο που θα ήταν διαφορετικά «μοναχικός, ενδεής, βρομερός, κτηνώδης και βραχύς»:

Υπάρχει ένας και μοναδικός τρόπος συγκρότησης κοινής εξουσίας, ικανής να προστατεύει τους ανθρώπους από τις έξωθεν εισβολές και τις μεταξύ τους αδικπραγίες... όλοι εκχωρούν ολόκληρη τη δύναμη και την ισχύ τους σ' έναν άνθρωπο ή σε μια συνέλευση ανθρώπων, στο πλαίσιο της οποίας είναι δυνατή, με βάση την αρχή της πλειοψηφίας, η αναγωγή όλων των βουλήσεων σε μία... Αφού γίνει αυτό, το πλήθος που ενοποιείται έτσι σε ένα πρόσωπο ονομάζεται ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (COMMONWEALTH).

Πηγή: (Hobbes, 1651, σ. 100), [Τόμας Χομπς, *Λεβιάθαν*, ελλ. μτφρ. Γρηγόρη Πασχαλίδη, Αιμίλιου Μεταξόπουλου, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1989 – Σ.τ.Ε.]

ήταν ότι η κυβέρνηση μας προστατεύει από το κακό που θα κάναμε διαφορετικά ο ένας στον άλλον, επιδιώκοντας το ίδιο όφελος και τη δόξα. Εκχωρώντας το μονοπώλιο της βίας σε μια κυβέρνηση, μεταμορφώνουμε την αναρχία σε τάξη, εξασφαλίζοντας όχι μόνο την ειρήνη αλλά και την ευκαιρία για συνεργασία.

Με σύγχρονους όρους, η κυβέρνηση προσφέρει τα οφέλη της ασφάλειας και της προβλεψιμότητας στους πολίτες της. Σε μια ευνομούμενη κοινωνία, οι πολίτες και οι επιχειρήσεις μπορούν να κάνουν μακροπρόθεσμα σχέδια, γνωρίζοντας ότι οι νόμοι θα παραμείνουν σταθεροί και θα εφαρμόζονται με συνέπεια.

Ένα πρόσθετο επιχείρημα υπέρ της κυβέρνησης, εξαιρετικά δημοφιλές μεταξύ των σύγχρονων οικονομολόγων, είναι η αποτελεσματικότητα που επιτυγχάνεται με την εγκαθίδρυση ενός σταθερού τρόπου λήψης και εκτέλεσης των αποφάσεων (Coase, 1960). Εάν πριν από τη λήψη κάθε απόφασης έπρεπε απαραίτητως να προηγείται η επίτευξη συμφωνίας αναφορικά με τα μέσα της λήψης και εφαρμογής της, τότε, πράγματι, η πολιτική θα καταντούσε εξαιρετικά κουραστική υπόθεση. Για να υπάρξει το όφελος της αποτελεσματικότητας, οι άνθρωποι, ακόμα κι αν διαφωνούν για το τι πρέπει να γίνει, είναι διατεθειμένοι να συμφωνήσουν πάνω σε ένα μηχανισμό για την επίλυση αυτής της διαφωνίας τους.

Ασφαλώς, η δημιουργία της κυβέρνησης συνοδεύεται από νέους κινδύνους. Ο κίνδυνος με τη συλλογική ισχύ τού Hobbes είναι ότι αυτή θα καταχραστεί την εξουσία της, δημιουργώντας περισσότερα προβλήματα από όσα επιλύει. Όπως τόνισε ένας από τους επικριτές του Hobbes, τίποτα δεν έχει να κερδίσει κανείς αν αποφύγει τον κίνδυνο των αλεπούδων, για να τον κατα-

σπαράξουν τελικά τα λιοντάρια (Locke, 1690).

Κατά τη μελέτη της κυβέρνησης, ένας από τους βασικούς στόχους μας πρέπει να είναι να βρούμε τον τρόπο για να ελέγξουμε τους εγγενείς κινδύνους της, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τα ωφελήματά της. Πρέπει να έχουμε πάντοτε κατά νου το ερώτημα που είχε θέσει ο Πλάτωνας στην αρχαιότητα: «Ποιος θα φυλάσσει τους φύλακες;». Και στην απάντηση αυτού του ερωτήματος υπεισέρχεται ο ρόλος της διακυβέρνησης.

Ο όρος **διακυβέρνηση** είναι μια παλαιά λέξη που έχει γίνει ξανά δημοφιλής. Ο όρος είναι παρ' όλα αυτά δύσκολο να περιγραφεί, ίσως γιατί πρόκειται κατ' ουσίαν για σύλληψη παρά για έννοια. Όπως παρατηρούν οι Jordan, Wurzel και Zito (2005, σ. 478), «δεν υπάρχει καθολικά αποδεκτός ορισμός της διακυβέρνησης». Σε γενικές γραμμές, πάντως, η έννοια κινείται ανάμεσα στην πολιτική και την κυβέρνηση. Είναι λιγότερα από την πολιτική αλλά, κατά έναν τρόπο, περισσότερα από την κυβέρνηση. Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι, ο όρος αναφέρεται σε σταθερές διαδικασίες επίλυσης πολιτικών ζητημάτων, και ως εκ τούτου εστιάζει όχι μόνο σε μια πτυχή της πολιτικής, αλλά στρέφει το ενδιαφέρον μας στο μεγάλο εύρος των μη κυβερνητικών

Η **διακυβέρνηση (governance)** υποδηλώνει τη δραστηριότητα λήψης συλλογικών αποφάσεων. Πρόκειται για μια λειτουργία στην οποία είναι ενδεχόμενο τα κυβερνητικά όργανα να μην πρωταγωνιστούν ή να μην έχουν καν συμμετοχή. Στις διεθνείς σχέσεις, πολλά ζητήματα διευθετούνται μέσω διαπραγματεύσεων: διακυβέρνηση από την οποία απουσιάζει η κυβέρνηση.

δρώντων που εμπλέκονται σε αυτές τις διαδικασίες, διευρύνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την οπτική μας πέρα από τα στενά όρια της κυβέρνησης. Ας αναλύσουμε τώρα αυτή την περιληπτική περιγραφή.

Η διακυβέρνηση απομακρύνει την προσοχή μας από τη λειτουργία της κυβέρνησης ως μηχανισμού εντολής και ελέγχου προς τον ευρύτερο ρόλο της ρύθμισης της δημόσιας σφαίρας, τον οποίο οι κυβερνώντες πολιτικοί στις φιλελεύθερες δημοκρατίες μοιράζονται με άλλους δρώντες. Στους δρώντες αυτούς είναι δυνατόν να περιλαμβάνονται, ανάλογα με τον εκάστοτε τομέα, οι εργοδότες, τα σωματεία των εργαζομένων, η δικαστική εξουσία, οι επαγγελματίες, οι δημοσιογράφοι, ακόμη και οι ακαδημαϊκοί δάσκαλοι. Σε χώρους όπως στο σύστημα υγείας, στη δικαιοσύνη και στον αθλητισμό, οι εξειδικευμένοι επαγγελματίες –γιατροί, δικηγόροι, αθλητικοί μάνατζερ– λειτουργούν με σημαντικό βαθμό αυτορρύθμισης. Επειδή επαγγέλματα όπως αυτά δεν ανέχονται τις κυβερνητικές παρεμβάσεις, πολιτικοί θεσμοί όπως η εκτελεστική και νομοθετική εξουσία είναι απλοί επιμέρους δρώντες σε αυτά τα δίκτυα και σε καμία περίπτωση δεν παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο. Συνήθως, για παράδειγμα, τα διάφορα αθλήματα έχουν τη δική τους ομοσπονδία, με την κυβέρνηση να παρεμβαίνει μόνο σε ακραίες καταστάσεις. Από εδώ προκύπτει ο λόγος ύπαρξης του ευρύτερου όρου της διακυβέρνησης – όχι για να υποκαταστήσει τον όρο κυβέρνηση, αλλά για να τον διευρύνει και να τον συμπληρώσει.

Υπό το πρίσμα της διαχείρισης περιπτώσεων κοινωνιών, ο όρος διακυβέρνηση περιλαμβάνει το συντονισμό του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Πρόκειται για την ικανότητα να γίνονται τα πράγματα, χωρίς

όμως να επιτάσσεται η εκτέλεσή τους (Rhodes, 1996). Η διακυβέρνηση αναδεικνύει την κυβέρνηση ως ένα δρώντα σε ένα δίκτυο, παρά ως το φορέα που έχει τον άμεσο έλεγχο των μοχλών της εξουσίας. Ο όρος υποδηλώνει μια συγχώνευση της δημόσιας και ιδιωτικής εξουσίας – συγκερασμός που μας βοηθά να εξηγήσουμε τη δυσκολία να του δοθεί ένας ακριβής ορισμός. «Τα παλιά χρόνια», έχει πει ένας βρετανός επιχειρηματίας που ίδρυσε την επιχείρησή του το 1992, «οι μάνατζερ έπαιρναν τις αποφάσεις και είχαν πραγματική εξουσία. Σήμερα έχουν δώσει τη θέση τους σε ομάδες εργασίας που διακρίνονται από πολυφωνία και αέναες συζητήσεις» (Guthrie, 2008).

Ο όρος έγινε πιο δημοφιλής κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, καθώς οι δημοκρατίες της Δύσης έχασαν σε κάποιο βαθμό την εμπιστοσύνη τους στην ικανότητα των κυβερνήσεων να διαχειρίζονται άμεσα την οικονομική παραγωγή και την ευημερία των πολιτών. Εξ ου και δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στον ρυθμιστικό ρόλο της κυβέρνησης (π.χ. στη λειτουργία των ιδιωτικών τηλεπικοινωνιακών δικτύων) αντί του ρόλου της ως άμεσου παρόχου (π.χ. μέσω ενός κρατικού οργανισμού τηλεπικοινωνιών). Αντίστοιχα, μετά τη χρηματοοικονομική κρίση της περιόδου 2008/2009, το αίτημα που προέκυψε ήταν η αναβάθμιση του ρυθμιστικού πλαισίου, και όχι η μόνιμη εθνικοποίηση των χρεοκοπημένων επενδυτικών τραπεζών.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι η έννοια της διακυβέρνησης βρέθηκε στο προσκήνιο και στο πλαίσιο της εξέτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενός θεσμού που βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στο ρόλο του ως ρυθμιστικής αρχής και πεδίου διαπραγμάτευσης για να ασκεί επιρροή στα κράτη μέλη. Είναι βέβαιο ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση

αποτελεί το κορυφαίο παράδειγμα ενός πλαισίου διακυβέρνησης που βασίζεται στα θεμέλια των εθνικών κυβερνήσεων (Hooghe και Marks, 2001).

Ο όρος διακυβέρνηση, καθώς αναφέρεται στη δραστηριότητα της άσκησης εξουσίας, έχει αναδειχθεί επίσης στον καταλληλότερο όταν θέλουμε να εξετάσουμε την ποιότητα και αποτελεσματικότητα μιας κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο όρος διακυβέρνηση αναφέρεται στο περιεχόμενο και την ποιότητα του κυβερνητικού έργου. Για παράδειγμα, πολλοί διεθνείς φορείς υποστηρίζουν ότι η «αποτελεσματική διακυβέρνηση» είναι αναγκαία προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη των νεοπαγών δημοκρατιών (Παγκόσμια Τράπεζα, 1997). Στέλνοντας αυτό ακριβώς το μήνυμα, ο πρόεδρος Obama δήλωσε στο κοινοβούλιο της Γκάνας το 2009 ότι «η ανάπτυξη εξαρτάται από την καλή διακυβέρνηση» (BBC News, 2009). Υπό αυτή την έννοια της διακυβέρνησης, η έμφαση δίνεται στις κυβερνητικές πολιτικές και δραστηριότητες παρά στους κυβερνητικούς θεσμούς καθατούς.

Ωστόσο, το πεδίο των διεθνών σχέσεων είναι αυτό που προσφέρει τα καλύτερα παραδείγματα διακυβέρνησης. Ο λόγος είναι σαφής: παρότι δεν υφίσταται κάποια μορφή παγκόσμιας κυβέρνησης, δηλαδή κάποιος θεσμός που να λαμβάνει αποφάσεις που δεσμεύουν τον κόσμο στο σύνολό του, πολλές πτυχές των διεθνών σχέσεων ρυθμίζονται μέσω συμφωνιών. Ένα παράδειγμα είναι το Διαδίκτυο (Internet), ένα αχανές δίκτυο διασυνδεδεμένων ηλεκτρονικών υπολογιστών, το οποίο βρίσκεται πέραν του ελέγχου τής οποιασδήποτε κυβέρνησης. Ακόμη και στην περίπτωση του Διαδικτύου, όμως, έχουν συμφωνηθεί, κυρίως από ιδιωτικούς δρώντες, ορισμένα πρότυπα

για τη διασύνδεση των υπολογιστών και την κυκλοφορία των δεδομένων. Άρα μπορούμε να μιλήσουμε για τη διακυβέρνηση, όχι όμως για την κυβέρνηση, του κυβερνοχώρου – και αντίστοιχα των τηλεπικοινωνιών, των επιδημιών, της προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων και των αναρίθμητων άλλων σφαιρών δραστηριότητας όπου η διαντίδραση των ανθρώπων υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα (Goldsmith και Wu, 2006).

Είδη κυβερνήσεων

Έχοντας ορίσει την έννοια της «κυβέρνησης», μπορούμε να στραφούμε τώρα στο ζήτημα της κατηγοριοποίησης των κυβερνήσεων στη συγκριτική πολιτική εν γένει και στο συγκεκριμένο βιβλίο συγκεκριμένα. Δεν θα πρέπει να έχουμε υπερβολικές φιλοδοξίες. Όπως συμβουλεύει ο Huntington (1991, σ. 8): «Τα πολιτικά καθεστώτα ποτέ δεν θα ταιριάξουν βολικά και τέλεια σε θεωρητικούς ορισμούς και κουτάκια, και κάθε σύστημα κατηγοριοποίησης είναι υποχρεωμένο να αποδεχθεί την ύπαρξη αμφιλεγόμενων, οριακών και μικτών περιπτώσεων». Έστω κι έτσι, η κατηγοριοποίηση είναι ένα σημαντικό εργαλείο, ειδικά στη συγκριτική πολιτική: μας επιτρέπει να ομαδοποιούμε παρόμοιες περιπτώσεις και να εξετάζουμε την προέλευση και τις συνέπειες κάθε κατηγορίας.

Θα πρέπει να ξεκινήσουμε με την κατηγοριοποίηση που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή ανά τους αιώνες: από την ανάλυση του Αριστοτέλη για τις 158 πόλεις-κράτη της αρχαίας Ελλάδας. Οι κοινότητες εκείνες ήταν μικρές σε μέγεθος και εμφάνιζαν σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον τρόπο διακυβέρνησής τους την περίοδο από το 500 έως το 338 π.Χ. περίπου. Η ποικιλομορφία αυτή προσέφερε στον Αρι-

στοτέλη ένα ιδανικό εργαστήριο για να εξετάσει ποιος τύπος πολιτικού συστήματος εξασφαλίζει αυτό που εκείνος θεωρούσε αναγκαίο σε μια κυβέρνηση: έναν ιδανικό συνδυασμό σταθερότητας και αποτελεσματικότητας. Η ανάλυσή του αποτελεί ένα από τα πρώτα παραδείγματα εφαρμοσμένης συγκριτικής πολιτικής.

Το μοντέλο του Αριστοτέλη βασίζεται σε δύο διαστάσεις (Πλαίσιο 1.2). Η πρώτη διάσταση αφορά τον αριθμό των ατόμων που εμπλέκονται στο έργο της διακυβέρνησης: ένας, λίγοι ή πολλοί. Η διάσταση αυτή αφορά το εύρος της συμμετοχής σε ένα πολιτικό σύστημα. Η δεύτερη διάσταση, πιο δύσκολη στην εφαρμογή της αλλά επ' ουδενί λιγότερο σημαντική, αφορούσε το κατά πόσον οι κυβερνώντες αποσκοπούσαν στο κοινό καλό («ορθή πολιτεία») ή στο ίδιο συμφέρον («παρεκβατικά πολιτεύματα»). Η διάσταση αυτή συνδέεται με τις διαφορετικές προσεγγίσεις της πολιτικής που έχουμε ήδη εξετάσει. Για τον Αριστοτέλη, η σημασία αυτής της δεύτερης πτυχής έγκειτο στο ότι ένα πολιτικό σύστημα θα ήταν πιο σταθερό και αποτελεσματικό εφόσον οι κυβερνώντες ασκούσαν την

εξουσία αποσκοπώντας στα μακροπρόθεσμα συμφέροντα της κοινότητας, και όχι στα στενά συμφέροντα της δικής τους κοινωνικής ομάδας.

Η διασταύρωση του αριθμού των κυβερνώντων (ένας, λίγοι ή πολλοί) με τη φύση της εξουσίας τους (ορθή ή παρεκβατική) μας δίνει τους έξι τύπους που καταγράφονται στο Πλαίσιο 1.2. Αξίζει τον κόπο να μιλήσουμε για κάθε κελί αυτού του πίνακα, που άσκησε τεράστια επιρροή. Στην περίπτωση της εξουσίας του ενός, ο Αριστοτέλης θεωρούσε τη βασιλεία ως την ορθή και την τυραννίδα ως την παρεκβατική μορφή πολιτεύματος. Στα συστήματα κυβέρνησης των ολίγων, ο Αριστοτέλης διέκρινε ανάμεσα στην αριστοκρατία (την οποία όριζε ως την αρχή των ενάρετων) και την εκφυλισμένη μορφή της, την ολιγαρχία (όπου άρχουν οι πλούσιοι). Και εντός της κατηγορίας της αρχής των πολλών, διέκρινε ανάμεσα στο ιδεατό πολίτευμα της «πολιτείας» –σε γενικές γραμμές αντιστοιχεί με την εξουσία της μετριοπαθούς μεσαίας τάξης, η οποία ασκείται μέσω του νόμου– από την εκφυλισμένη μορφή της «δημοκρατίας», την οποία ερμήνευε επικριτικά

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.2

Η κατηγοριοποίηση των πολιτευμάτων από τον Αριστοτέλη

		Εξουσία του		
		<i>Ενός</i>	<i>Λίγων</i>	<i>Πολλών</i>
Πολίτευμα	<i>Ορθό</i>	Βασιλεία	Αριστοκρατία	Πολιτεία
	<i>Παρεκβατικό</i>	Τυραννίδα	Ολιγαρχία	Δημοκρατία

Πηγή: Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, βιβλίο 3, Κεφ. 5.

ως κυβέρνηση των φτωχών που επιδιώκουν τα δικά τους συμφέροντα.

Οι σύγχρονες κατηγοριοποιήσεις συνεχίζουν να εμφανίζουν επιρροές από το έργο του Αριστοτέλη. Όπως είναι φυσικό, όμως, οι κατηγορίες του Αριστοτέλη χρειάζονται πλέον συμπλήρωση με βάση τα δεδομένα του σύγχρονου κόσμου. Στο βιβλίο αυτό διακρίνουμε τρεις τύπους κυβέρνησης – τη φιλελεύθερη δημοκρατία, την ανελεύθερη δημοκρατία και τα απολυταρχικά καθεστώτα. Με βάση αυτή τη διάκριση, έχουμε οργανώσει τα Κεφάλαια 7 έως 19. Προς το παρόν θα παρουσιάσουμε περιγραμμικά αυτούς τους τύπους, τους οποίους θα αναπτύξουμε σε μεγαλύτερο βάθος στα Κεφάλαια 5 και 6.

Αν και άγνωστη στον Αριστοτέλη, η **φιλελεύθερη δημοκρατία (liberal democracy)**, είναι η πιο οικεία κατηγορία πολιτεύματος σήμερα. Στο μοντέλο αυτό, οι κυβερνήτριες επιλέγονται μέσω ελεύθερων, δίκαιων και τακτικών εκλογών. Σχεδόν όλοι οι πολίτες έχουν δικαίωμα ψήφου, ενώ, για να υπάρχει δυνατότητα ουσιαστικής επιλογής, οι ψηφοφόροι μπορούν να συμμετέχουν και να σχηματίζουν πολιτικά κόμματα. Επιπλέον, τα ανεξάρτητα μέσα ενημέρωσης επιτρέπουν στους ψηφοφόρους να είναι ενήμεροι και να κατανοούν τα ζητήματα τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας (Dahl, 1998, σ. 39).

Ωστόσο –κι εδώ φτάνουμε στο χαρακτηρισμό «φιλελεύθερη»– η κυβέρνηση σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία υπόκειται σε συνταγματικούς περιορισμούς. Τα ατομικά δικαιώματα, περιλαμβανομένων της ελευθερίας της συνάθροισης, της ιδιοκτησίας, της ανεξίτηρσης και της ελευθερίας του λόγου, τα προασπίζονται ανεξάρτητα δικαστήρια. Υπάρχει, λοιπόν, ένα σαφές σύνορο ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική σφαί-

ρα, το οποίο κρατά την αιρετή κυβέρνηση στη θέση της. Οι κάτοχοι δημόσιων αξιωμάτων υπόκεινται σε σαφώς καθορισμένους συνταγματικούς περιορισμούς.

Ως εκ τούτου, ο επιθετικός προσδιορισμός «φιλελεύθερη» στη φράση «φιλελεύθερη δημοκρατία» δεν αναφέρεται στην αμερικανική έννοια του όρου, που παραπέμπει στον υποστηρικτή των προοδευτικών πολιτικών που συνδέονται με το Δημοκρατικό κόμμα. Ο όρος αναφέρεται στη φιλοσοφία του φιλελευθερισμού, ένα δόγμα που θεωρεί ως μέγιστο αγαθό την αυτονομία του ατόμου. Υπό αυτή την έννοια, το σύνταγμα μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας εξασφαλίζει όχι μόνον ένα αποδεκτό πλαίσιο για τον πολιτικό ανταγωνισμό, αλλά και μια αποτελεσματική ασπίδα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων από τις υπερβάσεις εξουσίας της κυβέρνησης.

Περνάμε τώρα στο άλλο άκρο του φάσματος. Τα **απολυταρχικά καθεστώτα (authoritarian regimes)** δεν είναι ούτε φιλελεύθερα ούτε δημοκρατικά. Οι πολίτες δεν διαθέτουν ούτε αποτελεσματικά ούτε συστηματικά μέσα ελέγχου των κυβερνήτριων. Μπορεί να μην υπάρχουν καθόλου εκλογές, για παράδειγμα στις στρατιωτικές δικτατορίες, ή μπορεί να τίθενται αυθαίρετοι περιορισμοί στις επιλογές των ψηφοφόρων: ψήφισέ μας αλλιώς θα καταλήξεις στη φυλακή. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού μπορεί να στερούνται δικαιώματος ψήφου, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με τις γυναίκες σε πολλά βασίλεια της Μέσης Ανατολής. Σε άλλες περιπτώσεις απαγορεύεται η ύπαρξη πολιτικών κομμάτων, ή μπορεί να επιτρέπεται η λειτουργία ενός μόνο κόμματος, ή μπορεί τα υποτιθέμενα «ανεξάρτητα» κόμματα να λειτουργούν μόνο στο βαθμό που αποδέχονται την υποταγή τους. Σε κάθε περίπτωση

ΠΛΑΙΣΙΟ 1.3**Κατηγοριοποίηση των κυβερνήσεων**

	Χαρακτηριστικά	Παραδείγματα
Φιλελεύθερη δημοκρατία	Αντιπροσωπευτική και περιορισμένη κυβέρνηση, λειτουργεί βάσει του νόμου και εξασφαλίζει ένα αποδεκτό πλαίσιο πολιτικού ανταγωνισμού. Οι εκλογές γίνονται σε τακτική βάση, το δικαίωμα ψήφου είναι σχεδόν καθολικό και η διεξαγωγή τους είναι ελεύθερη και δίκαιη. Γίνονται σεβαστά τα ατομικά δικαιώματα, όπως η ελευθερία της έκφρασης και του συναθροίζεσθαι.	Πλούσιες δυτικές δημοκρατίες όπως η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Γαλλία και η Γερμανία. Η Ινδία είναι παράδειγμα μιας εν πολλοίς φιλελεύθερης, αν και φτωχής κατά βάση, δημοκρατίας.
Ανελεύθερη δημοκρατία	Οι ηγέτες εκλέγονται χωρίς να νοθεύεται το αποτέλεσμα. Ωστόσο, εκμεταλλεύονται το αξίωμά τους για να μη δίνεται η πολιτική μάχη επί ίσοις όροις. Για να υπονομεύσουν τους αντιπάλους τους, οι ηγέτες παρεμβαίνουν στην άσκηση του νόμου, στη λειτουργία των μέσων ενημέρωσης και της αγοράς. Τα ατομικά δικαιώματα είναι ασθενώς κατοχυρωμένα και η δικαστική εξουσία αδύναμη.	Πολλά κράτη που είχαν προηγουμένως δικτατορία στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική (π.χ. Βενεζουέλα). Αρκετές ασιατικές χώρες (π.χ. Μαλαισία). Ορισμένα πρώην κομμουνιστικά κράτη (π.χ. Ρωσία). Σημειώστε ότι η Βενεζουέλα υπό τον Chávez και η Ρωσία υπό τον Putin επέστρεψαν σε μια πιο απολυταρχική εκδοχή της δημοκρατίας.
Απολυταρχικά καθεστώτα	Οι ηγέτες είναι υπεράνω του νόμου και δεν δεσμεύονται από αποτελεσματικά μέσα λογοδοσίας στο λαό. Τα μέσα ενημέρωσης είναι είτε ελεγχόμενα είτε τελούν υπό εκφοβισμό. Η πολιτική συμμετοχή είναι συνήθως περιορισμένη και αποθαρρύνεται. Ωστόσο, η εξουσία των ηγετών συχνά περιορίζεται από την υποχρέωσή τους να διατηρούν σιωπηρές συμμαχίες με άλλα κέντρα εξουσίας, όπως οι μεγαλοκτηματίες, ο στρατός και οι θρησκευτικοί ηγέτες.	Στρατιωτικές δικτατορίες, μοναρχικά καθεστώτα και δικτάτορες. Η απολυταρχική εξουσία είναι η πιο διαδεδομένη μορφή διακυβέρνησης στην ιστορία.